

Vastus üheteistkümne Riigikogu liikme¹ arupärimisele elektroonilise hääletamise põhiseaduspärasusest

Riigikogu liikmed soovivad vastuseid kuuele küsimusele, mis puudutavad elektroonilist hääletamist ehk e-hääletamist.

Vähemalt minu esialgsel hinnangul on kõik seni tõstatud küsimused põhiseaduspäraselt lahendatavad ning Riigikogu on põhiseaduskomisjoni eestvedamisel juba asunud lahendusi otsima. Usun, et mitmele mulle esitatud küsimuse ajendanud probleemile leitakse parim lahendus just Riigikogus toimuva debati käigus.

Et esitatud küsimustele on võimalik vastus leida olemasoleva Riigikohtu praktika pinnalt, siis viitan Riigikohtu asjakohastele seisukohtadele, mis moodustavad valimisregulatsiooni kujundamisel põhimõttelise raamistiku.

Eesti Vabariigi presidendi taotluse alusel alustatud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse tulemusel 2005. aastal võetud seisukohas osundas Riigikohus alljärgnevat.

Valimiste ühetaolisuse põhimõte kujutab endast põhiseaduse §-s 12 sisalduva üldise võrdsusõiguse erijuhtumit ning aktiivse valimisõiguse kontekstis tähendab see, et kõikidel valimisõiguslikel isikutel peab olema võrdne arv hääli ning et kõigil häältel peab olema võrdne kaal esinduskogu kohtade jaotamise üle otsustamisel. Võrdse kohtlemise printsiip esinduskogude valimise kontekstis ei tähenda aga, et kõikidele valimisõiguslikele isikutele peavad olema tagatud absoluutselt võrdsed võimalused valimistoimingu üheviisiliseks teostamiseks. Seaduses ette nähtud erinevate hääletamisviiside – eelhääletamine, hääletamine väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda, hääletamine kinnipidamiskohas, hääletamine kodus, hääletamine välisriigis – kasutajad on sisuliselt erinevas olukorras. Inimeste täieliku faktilise võrdsuse tagamine valimisõiguse teostamisel ei ole põhimõtteliselt võimalik ega põhiseaduslikult nõutav.

E-hääletuse kasutuselevõtt lähtub esiteks eesmärgist suurendada valimisaktiivsust ehk rahva demokraatlikku osalust ühiselu otsuste tegemisel ning teiseks eesmärgist kaasajastada valimispraktikat uute infotehnoloogiliste lahenduste kasutuselevõtmise kaudu. Suurema valimisaktiivsuse taotlemine lähtub valimiste üldisuse põhimõttest, mille järgi peab kõigile hääleõiguslikele isikutele olema tagatud võimalus valimistest osa võtta. Meetmed, mida riik

---

¹ Priit Toobal, Vladimir Velman, Viktor Vassiljev, Yana Toom, Mailis Reps, Aadu Must, Lauri Laasi, Marika Tuus, Valeri Korb, Enn Eesmaa, Tarmo Tamm.

tarvitusele võtab, et tagada võimalikult suurele osale valijaskonnast võimalus valimistest osa võtta, on õigustatud ja soovitatavad.

Valimiste vabaduse ja hääletamise salajasuse põhimõtete kohaselt peab riik looma vajalikud eeldused vaba hääletamise läbiviimiseks ning kaitsma valijat mõjutuste eest, mis takistavad tal oma häält soovitud viisil anda või andmata jätta. E-hääle muutmise võimalus annab olulise lisagarantii valimiste vabaduse ja hääletamise salajasuse põhimõtete järgimisele e-hääletamisel. Sealhulgas väheneb motivatsioon valija ebaseaduslikuks mõjutamiseks. Kokkuvõttes asus Riigikohus seisukohale, et e-hääle muutmise võimalust andes on seadusandja erinevaid printsiipe ja nende taga seisvaid väärtusi kaaludes leidnud kohase tasakaalu kõigi põhiseadusest tulenevate valimispõhimõtete vahel.

Sellega peaks ühtlasi olema vastatud Riigikogu liikmete neljandale küsimusele, mis puudutab e-hääletamise konteksti kontrollimist, ning viiendale küsimusele e-hääletamisel ümberhääletamise põhiseaduspärasuse kohta.

Käesoleva aasta märtsi lahendis nendib Riigikohus, et kui valija saab pärast hääle andmist tänu viirusele või pahavarale teate selle kohta, et tema hääl on valimiskomisjonile tema valitud kandidaadi kasuks edukalt edastatud, kuid tegelikult antud hääl ei jõua Vabariigi Valimiskomisjonini ning Vabariigi Valimiskomisjon sellist blokeeringut ka ei registreeri, siis on tegemist põhiseaduses tagatud subjektiivse valimisõiguse rikkumisega, sest sellisel juhul puudub valijal õiguslikult tagatud võimalus anda oma hääl kandidaadi kasuks enda valitud viisil. Lisaksin siinkohal, et rikkumine tuleneb sel juhul just asjaolust, et valija ei saa blokeeringust teadlikuks. See tähendab aga, et valija ei saa ka oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda.

Teises käesoleva aasta märtsi lahendis rõhutab Riigikohus, et e-hääletamist korraldades on riigil küll ülesanne tagada valimistel kasutatava tarkvara ühildumine enim kasutatava riistvara, operatsioonisüsteemide, ekraani resolutsioonide või kirjaarvuturidega, kuid sellise ühildumise saavutamine võib siiski olla üksikjuhul raskendatud. Probleemide ilmnedes on valijal võimalik pöörduda e-hääletamise tehnilise toe poole ning kui probleeme ei ole võimalik kõrvaldada, on valijal võimalik hääletada hääletamissedeliga.

See peaks üldjoontes vastama Riigikogu liikmete kolmandale küsimusele, mis puudutab e-hääletamise tehnilist poolt, ning kuuendale küsimusele praeguste tehniliste lahenduste juures e-hääletamise usaldusvärsuse ja kontrollitavuse kohta.

Siinkohal lõpeb Riigikohtu seisukohtade taasesitamine. Jääb üle vaid lisada, et pean eelpool esitatud Riigikohtu seisukohti täiesti põhjendatuks.

Mis puudutab Riigikogu liikmete esimest küsimust, milles palutakse minu seisukohta e-hääletamise toimumise aja kooskõla kohta põhiseaduse §-ga 60, mille kohaselt Riigikogu korralised valimised toimuvad märtsikuu esimesel pühapäeval, ning Riigikogu liikmete teist küsimust valimisagitatsiooni toimumisega e-hääletamise ajal, siis osundan esmalt, et e-hääletamine ei ole ainus hääletamisvõimalus, mis eelneb ajaliselt märtsikuu esimesele pühapäevale ning mille ajal toimub valimisagitatsioon. Sama olukord on eelhääletamisel valimisjaoskonnas, sh hääletamisel väljaspool elukohajärgset valimisjaoskonda, hääletamisel kinnipidamiskohas ja rahvusvahelistes või välisriigi vetes asuval Eesti riigilippu kandval laeval ning välisriigis elavate valijate poolt hääletamisel.

Olen seisukohal, et põhiseaduse § 60 ei saa tõlgendada selliselt, et see välistaks eelhääletamise igasugusel kujul, arvestades teiselt poolt samuti põhiseadusest lähtuvalt vajadust tagada valimiste üldisus ning selle kaudu Riigikogu võimalikult suur legitiimsus. Meenutan Riigikohtu lahendit, mille kohaselt meetmed, mida riik tarvitusele võtab, et tagada võimalikult suurele osale valijaskonnast võimalus valimistest osa võtta, on õigustatud ja soovitatavad. Mis puudutab valimisagitatsiooni lubatavust e-hääletamise ajal erinevalt valimispäevast märtsikuu esimesel pühapäeval, siis meenutan taas Riigikohtu lahendist, et inimeste täieliku faktilise võrdsuse tagamine valimisõiguse teostamisel ei ole põhimõtteliselt võimalik ega põhiseaduslikult nõutav. Samas osundan, et valimisagitatsiooni keelamine alates esimesest võimalusest eelvalimistel oma hääletusotsus teha võiks välisriigis hääletajaid silmas pidades tähendada valimisagitatsiooni keeldu isegi varem kui 20 päeva enne valimispäeva ning see riivaks nii aktiivset kui passiivset valimisõigust informatsiooni andmise ja saamise õiguse osas ilmselt ebaproportsionaalselt. Ka Euroopa Inimõiguste Kohus on korduvalt öelnud, et just enne valimisi on inimeste meeled suunatud poliitilisele protsessile ja valimistele, mistõttu sel ajal poliitilise sõnavabaduse võimalik lai lubamine on eriti oluline.²

Kokkuvõttes märgin, et olemuselt ei ole e-hääletamine erinev hääletamiskabiinis hääletamisest. Valijal on lihtsalt võimalus valida, millist tehnilist lahendust oma tahte väljendamiseks kasutada. Tehnilise lahenduse probleemid, mis vajavad lahendamist, ei tähenda veel automaatselt, et e-hääletamise idee ei ole üldse põhiseaduspäraselt teostatav.

Täna tähelepanu eest.

---

² Euroopa Inimõiguste Kohtu 19.02.1998 otsus asjas nr 141/1996/760/961, *Bowman vs. Ühendatud Kuningriik*, punktid 41 ja 42; 09.04.2007 otsus asjas nr 51744/99, *Kwieceń vs. Poola*, p 48; 11.12.2008 otsus asjas nr 21131/02, *TV Vest & Rogaland Pensjonistparti vs. Norra*, p 61.